

УДК 378:37.091.33-028.22

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЕВОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Рубель І.С., аспірант кафедри педагогіки
ДЗ «Південноукраїнський державний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

У статті розглянуто проблему розвитку емоційно-почуттєвої сфери майбутніх учителів образотворчого мистецтва як педагогічної умови формування їхньої візуальної культури. Досліджено сутність понять «емоція», «почуття», «емоційно-почуттєва сфера». Визначено, що розвитку емоційно-почуттєвої сфери майбутніх учителів образотворчого мистецтва сприяє використання під час викладання фахових дисциплін у педагогічних закладах освіти засобів візуального мистецтва.

Ключові слова: емоції, почуття, емоційно-почуттєва сфера, візуальна культура, візуальне мистецтво.

В статье рассмотрены составляющие эмоционально-чувственной сферы человека. Исследовано начение развития и обогащения эмоционально-чувственной сферы студентов для профессиональной подготовки будущих учителей изобразительного искусства. Определено, что развитие эмоционально-чувственной сферы выбранного педагогического условия является необходимым для формирования у них визуальной культуры средствами визуального искусства.

Ключевые слова: эмоции, чувства, эмоционально-чувственная сфера, визуальная культура, визуальное искусство.

Rubel I.S. DEVELOPMENT OF EMOTIONAL AND SENSORY SPHERE OF STUDENTS BY MEANS OF VISUAL ART

The relevance of the studies due to the modernization of higher education, which involves updating the content of the professional training of future teachers, including fine arts teachers who are capable of creative artistic activity, artistic and aesthetic education of schoolchildren, as well as the consistent formation of aesthetic taste and visual culture of schoolchildren.

The purpose of the article is to explain the problem of development of the emotional and sensory sphere of future fine arts teachers by means of visual art as a pedagogical condition for the formation of their visual culture while studying in pedagogical universities.

The essence of such concepts as “emotion”, “feeling”, “emotional and sensory sphere” is considered. It is determined that the emotional-sensory sphere of a person is a complex psychophysiological and thought-formation system which covers such components as sensation, observation, aesthetic perception, imagination, memory, abstract thinking, language, interpretation. Communication with objects of visual art is most productive during the visits of exhibitions held in classical and contemporary museums, as well as virtual visits of world museums with the help of media means, the organization of exhibitions with excursions; explanatory-illustrative (demonstration using visual means, video materials) and interactive, problem-heuristic, aesthetic-therapeutic, artistic and pedagogical technologies.

Key words: emotions, feelings, emotional-sensory sphere, visual culture, visual art.

Постановка проблеми. Напрями реформування вищої освіти, що сьогодні відбувається, визначені на законодавчому рівні (Закони України «Про вищу освіту», «Про освіту») [8, п. 3]. Одночасно в суспільстві відбуваються стрімкі зміни в інформаційному та науково-технічному просторі, що, у свою чергу, потребує постійного оновлення та розвитку змісту освіти вищої школи. Особливого значення положення про оновлення та модернізацію освіти набувають у професійній підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва, здатних до власної творчої мистецької діяльності, художньо-естетичного виховання школярства, а також послідовного формування естетичного смаку і візуальної культури школярів, здатних адекватно сприймати й

оцінювати на емоційно-почуттєвому рівні явища сучасного мистецтва. Для виконання цього завдання майбутні вчителі повинні володіти візуальною культурою, однією з педагогічних умов формування якої є розвиток у них емоційно-почуттєвої сфери засобами візуального мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У галузі вивчення сучасних наукових праць щодо формування емоційно-почуттєвої сфери у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти можна виокремити наукові доробки таких дослідників, як: Т. Антоненко, Ю. Горщенко, І. Загарницька, С. Конюєць, М. Скоромна, Л. Сорока, Г. Сотська, О. Шикиринська та ін. Натомість роль емоційно-почуттєвої сфери у формуванні візу-

альної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у психолого-педагогічній літературі висвітлена недостатньо.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування проблеми розвитку емоційно-почуттєвої сфери майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами візуального мистецтва як педагогічної умови формування їхньої візуальної культури під час навчання в педагогічних закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо сутність понять «емоції», «почуття», «емоційно-почуттєва сфера». У своїх працях деякі вчені (К. Корнілов, Б. Теплов та ін.) ототожнюють поняття «почуття» і «емоції»; інші (Л. Виготський, П. Симонов, К. Ушинський та ін.) уважають їх різними видами переживань; треті (А. Ковальов, О. Лук, В. Мясіщев, П. Якобсон та ін.) їх чітко розподіляють як самостійні психічні явища.

Поняття «емоції» (від лат. *emovere* – стимуляція, збудження) в довідниковій літературі визначається як внутрішні, суб'єктивні психічні та фізичні стани людини, що є реакцією на внутрішні і зовнішні подразнення. Завдяки емоційному забарвленню індивід відчуває, сприймає, уявляє, розуміє довколишній світ і таким чином переживає його. Емоції є вираженням індивідуальних потреб людини, тому вони мотивують діяльність щодо їх задоволення, виконують спонукальну та спрямовуючу функції [10, с. 489].

У психології емоції розподіляють за видами: настрої, прості (біологічні) емоції, афекти, почуття, пристрасті та стреси, що в житті людини виконують основні функції: комунікативну, мотиваційну, регульовальну, сигнальну і запобіжну (захисну) [10, с. 490]. Кожна функція емоцій відіграє певну роль у житті індивіда, корегує, надає і розширює можливості адаптації, спілкування, захищає від психічних та фізичних перевантажень.

На думку К. Ізарда, емоція – це складний процес, що містить нейрофізіологічний, нервово-м'язовий і феноменологічний аспекти. Дослідник розглядає емоції з позиції еволюційно-онтогенетичного, біосоціального підходів, в яких він зосереджує увагу на генетичній основі емоцій, на їх некогнітивних детермінантах, тлумачить їх як окрему, відособлену систему. У феноменологічному аспекті емоція виявляється як хвилювання з безпосереднім значенням для суб'єкта.

В аспекті дослідження важливою є виокремлена вченим така емоція, як інтерес, що є основою пізнавальної, дослідницької і конструктивної діяльності, а також є умовою для перцептивно-когні-

тивного розвитку, в ході розвитку уваги, пам'яті та навчання. Окреслена емоція притаманна людині з народження, і завдяки конкретизуючій якості впливу інтересу на процеси уваги стає можливим навчання за допомогою сприйняття (перцепції) і розвиток когнітивних функцій у дитинстві, юності та дорослому віці [9, с. 324].

За визначенням дослідників (Н. Бобечко, В. Бойко, І. Жолнович, І. Когутич), емоції є формою психічного віддзеркалення довколишнього середовища у вигляді таких переживань людини, в ході яких проявляється її ставлення до світу, реакція на вплив внутрішніх і зовнішніх подразників, відношення до своїх і інших дій. Певна ситуація стимулює виникнення конкретних емоцій у людини, в разі незвичності і новизни обставин вони підсилюються. У цьому контексті емоції свідчать про позитивний чи негативний результат у реалізації своїх потреб, настроїв, мотивацій, рівень інформованості про якісь важливі для неї явища [3, с. 199].

У наукових працях учених (В. Вілюнас, І. Зязюн, С. Рубінштейн, К. Ушинський та ін.) емоції розглядаються як складники почуттєвої сфери людини, мають тісний зв'язок із більшістю психічних функцій і впливають на особистісні переживання індивіду, на його вчинки і діяльність.

З огляду на вищезазначене можемо стверджувати, що емоції – це особлива нейрофізіологічна функція психіки людини, яка охоплює прості та вищі її види, виконує ряд функцій адаптації людини до довколишнього середовища, впливає на розвиток і становлення сфери інтересів, спілкування і діяльність. І саме тому, виховуючи особистість, слід зважати на важливість поєднання емоцій і почуттів.

У педагогічному довідникові С. Гончаренка [6, с. 266] «почуття» визначаються як форма суб'єктивного, безпосереднього переживання, ставлення людини до явищ довколишнього середовища та інших людей і їхніх учинків, особисто до себе і власних дій. Загалом, почуття визнаються не тільки емоціями, а й мотивацією поведінки. Почуття є сумарним результатом декількох емоцій, одночасно емоція є нейрофізіологічною формою переживання почуттів [4].

Почуття виховуються в людини завдяки зовнішньому впливу та в ході самовиховання й змінюються впродовж її життя. Почуття мають конкретну віднесеність, інакше кажучи, вони не можуть існувати взагалі, а виникають і виявляються відносно до певних об'єктів: людей, речей, подій тощо. Таким чином, розвиток почуттів відбувається в соціальному середовищі, виходячи з моральних цінностей, згідно із суспільно-історичними

умовами, що впливають на формування особистості. Почуттям характеризуються більшою силою, глибиною і тривалістю, на протигагу емоціям [10, с. 476].

За твердженням В. Вілюнаса, почуття є провідними, емоційно-смысловими утвореннями особистості. Водночас дослідник зазначає, що комплекс взаємопов'язаних емоцій є інстинктивним підґрунтям мотиваційної системи, яка реалізується в стосунках людей [5, с. 12.]. Дещо іншу думку має Т. Антоненко [1], характеризує почуття як цілком суб'єктивне, глибоко особистісне вираження ставлення людини до світу, природи, речей і людей. Авторка досліджує процес виховання в підлітків культури почуттів засобами мистецтва і припускає, що процес культивування моральних, інтелектуальних та естетичних почуттів стимулює розвиток свідомості, повноту моральних і естетичних уявлень особистості, а також досвід відносин в емоційно-естетичній, емоційно-моральної, інтелектуальної сферах. У цьому процесі відбувається інтеграція моральних та естетичних почуттів із формуванням відповідних потреб.

Зауважимо, що почуття формуються в людини поступово, з дитинства і в ході дорослішання, шляхом розширення соціальних зв'язків, ролей, свідчать про становлення індивіда як особистості. На відміну від емоцій, наголошують учені (М. Варій, О. Винославська, Є. Ільїн та ін.), почуття мають не тільки більш складну структуру, а й характеризуються визначеним предметним змістом: моральності, інтелектуальності, естетики, предметності, міжособистісного спілкування тощо.

Виховання естетичних почуттів є важливим завданням учителів образотворчого мистецтва, які повинні навчити підрастаюче покоління сприймати і переживати прекрасне на прикладі краси, витонченості, досконалості видатних творів мистецтва, техніки, науки, культури; виховати інтелектуальні (пов'язані з переживаннями ідей і думок людей) і моральні (що формуються в людини в ході оцінки власної поведінки або вчинків інших людей відповідно до норм моралі) почуття. Формування почуттів відбувається в пізнавальному, навчальному і процесі діяльності й спілкування людини. Родина, школа, взаємини з друзями, професійне становлення, вплив соціуму є основою виникнення почуттів, а надалі ситуативних емоцій, до яких належать емоції, афекти, емоції, що мають сенс у конкретних умовах.

На думку І. Загарницької [7], почуття – як постійні переживання людини – впливають на сферу її думок та вчинків, спричиняю-

чи психологічні зміни, дорослішання, зріст особистості та моральне очищення індивіду. Дослідниця прослідковує переживання індивідом чуттєвого зв'язку, своєї єдності з усім людством, суспільством, в якому він живе, і визначає це поєднання як розуміння духовності. О. Винославська [11, с. 168] стверджує, що особистість здатна до керування своїми почуттями, до впливу на них. Свідомо і несвідомо одні почуття мають перевагу над іншими, одні заохочуються, тоді як інші – засуджуються і відкидаються. Відбір, контроль, самовиховання і саморегуляція над власними почуттями і емоціями є шляхом до розвитку особистості.

На підставі вищезазначеного переживання певного почуття особистістю будемо розуміти як особливий психічний стан, у ході якого відбувається сприймання та розуміння об'єктів чи явищ, знання про них та який виступає в сукупності з власним ставленням до явищ чи об'єктів, які сприймаються та розуміються. На думку О. Винославської, в такому разі можна говорити про переживання почуттів як особливого емоційного стану людини і визнавати їх психічним процесом [11, с. 171].

Емоційна сфера людини, за твердженням С. Гончаренка, формується в сукупності з поняттям «почуття», їх розвитком, здатністю керувати своїми емоціями, що свідчить про емоційну культуру особистості [6, с. 116]. Стійке емоційне ставлення людини до речей, об'єктів, обставин є результатом цілеспрямованого впливу на емоційну сферу індивідууму, що входить до психологічної характеристики особистості. Акцентуючи увагу на гармонії у вихованні особистості, В. Сухомлинський наголошував на необхідності поєднання таких понять, як емоційне й інтелектуальне, емоційне й естетичне, емоційне й моральне [13, с. 185]. З огляду на це нагальним завданням для сучасних учителів образотворчого мистецтва є формування культури почуттів у молоді, створення таких умов, в яких виникають певні переживання і закріплення почуттів у вчинках, думках, настановах у підрастаючого покоління.

У напрямі вивчення емоційно-почуттєвої сфери особистості ми зверталися до наукових доробок таких учених, як Б. Ананьєв, П. Анохін, В. Вілюнас, В. Дерябін, Д. Джонсон, К. Ізард, В. Кеннон, Е. Клапаред, М. Лебєдинський, О. Леонтьєв, В. Мясіщев, П. Симонов, Д. Уотсон та ін. В аспекті дослідження важливими є наукові доробки М. Киященко, О. Рудницької, В. Федотової, Г. Шевченко та ін. щодо впливу емоційно-почуттєвої сфери на духовну культуру особистості. Безперервна взаємодія емо-

цій і почуттів у людини вплинула на дослідження в науковій літературі понять, які характеризують емоційно-почуттєву сферу людини, а саме: емоції, почуття, емоційні переживання, емоційність, вразливість, емоційні стани, емоційна риса та інше. За визначенням В. Зінченка, почуття є результатом окремих емоцій, які формуються під різними впливами (з зовні та з середини), утворюють емоційну сферу людини, визначаючи динаміку і зміст ситуативних емоційних реакцій [2, с. 756].

У розвитку емоційно-почуттєвої сфери, за Б. Тепловим, значну роль відіграє мистецтво, що впливає на різні сфери психіки людини – уяву, почуття, мисленнєву та волю сфери, які сприяють розвитку свідомості, самосвідомості, вихованню моральних почуттів, формуванню світосприйняття людини [14, с. 7].

О. Рудницька у своїх наукових працях надає пріоритетності емоційно-почуттєвому розвитку особистості в його взаємозв'язку з розумовим, чинникам суб'єктивного характеру осягнення художнього смислу творів на противагу із засвоєнням об'єктивної інформації про конкретні факти; задоволенню духовних потреб особистості перед прагматичними [12, с. 233].

На думку О. Щолокової, саме в емоційно-почуттєвій сфері людини забезпечується передання досвіду як інтелектуального життя суспільства, так і чуттєво-емоційного, який міститься у творчих надбаннях людей, ставленні їх один до одного та Всесвіту, у формуванні моральної суті особистості [15, с. 7].

Ми погоджуємось із науковою позицією Ш. Амонашвілі, Е. Ільїна, С. Лисенкової та ін. щодо необхідності формування в підростаючого покоління морально-етичних цінностей, духовних якостей, заснованих на розвитку емоційно-почуттєвої сфери. Також ми згодні з тією особливою увагою, що приділяють дослідники забезпеченню успіху у студентів в освітній діяльності шляхом формування в них здатності до творчості, розвитку духовних якостей, духовного світу, емоцій і почуттів, що допомагають становленню особистості людини.

Отже, емоційно-почуттєву сферу людини розглядаємо як складне системне психофізіологічне і мисленнєве утворення, що охоплює такі складники, як: відчуття, спостереження, естетичне сприйняття, уява, пам'ять, образне мислення, мова, інтерпретація. Особливу увагу надаємо збагаченню емоційно-почуттєвої сфери особистості в майбутніх учителів образотворчого мистецтва для подальшого її розвитку у школярів, а саме: естетичної чуттєвості (естетичне сприйняття, емоції, переживання,

увага, пам'ять, художньо-образне мислення, почуття, естетичний смак) і естетично розвиненого розуму (аналітична частина естетичного смаку, естетичний ідеал, естетичні потреби, погляди, переконання).

На нашу думку, розвитку емоційно-почуттєвої сфери студентів сприятиме використання засобів візуального мистецтва в ході лекційних і практичних занять таких навчальних дисциплін, як «Історія зарубіжного мистецтва», «Методика викладання образотворчого мистецтва», «Методика художнього навчання», «Історія дизайну та архітектури», «Дизайн», «Естетика», «Культурологія», «Сучасні соціокультурні процеси України», «Психологія», а також у позааудиторній та самостійній творчій діяльності. Уважаємо, що розвиток емоційно-почуттєвої сфери впливатиме на формування в студентів візуальної культури, зважаючи на те, що вона забезпечує розвиток у них професійного мислення, набуття вмінь і навичок врівноваженого емоційно-почуттєвого спілкування.

Спілкування з об'єктами візуального мистецтва, на нашу думку, найбільш продуктивно здійснюється під час використання засобів цього мистецтва, наприклад: відвідування виставок класичних і сучасних музеїв, а також віртуальне відвідування світових музеїв медіазасобами, організація виставок із коментарем, екскурсії; пояснювально-ілюстративних (демонстрація значності, відеоматеріалів) та інтерактивних, проблемно-евристичних, естетико-терапевтичних, художньо-педагогічних технологій. У такій формі мистецького спілкування в програмі дисциплін «Історія зарубіжного мистецтва», «Історія дизайну та архітектури» реалізуватиметься такі складники мотиваційного компонента, як заохочення та стимуляція студентів до саморозвитку, самоспостереження, до здійснення культуротворчої і професійної діяльності. Набуття широкого кола інформації забезпечує формування когнітивного компонента візуальної культури студентів під час викладання навчальних дисциплін «Культурологія», «Сучасні соціокультурні процеси України», активізує мистецтвознавчі знання та спонукає до опанування медіаосвітніх засобів навчання. Естетичний компонент реалізується у вихованні візуального мислення та розвитку естетичного смаку майбутніх учителів образотворчого мистецтва на дисциплінах «Історія зарубіжного мистецтва», «Історія дизайну та архітектури», «Дизайн», «Культурологія», «Естетика». Орієнтація на світові канони краси, ознайомлення з новими еталонами смаків, знайомство з новітніми технологіями активізує почуття,

підсилює емоції та вмотивовує студентів на власні творчі пошуки, роздуми, спостереження та досягнення.

Аналіз, обмін враженнями, розвиток культури емоцій і почуттів, набуття аналітичних умінь реалізовуватиметься в дискусіях на семінарських заняттях (семінари, дебати, презентації та проекти по темах візуального мистецтва) про класичне, сучасне та візуальне мистецтво з метою активізації емоційно-почуттєвих реакцій у процесі сприйняття різних творів мистецтва, натхнення на пошук естетичних рішень, конкретизації уваги на високих духовних якостях об'єктів культури і мистецтва. У таких видах занять можна реалізувати мотиваційний, когнітивний та естетичний компоненти у структурі візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва. У свою чергу, розвиток пізнавальних інтересів до візуального мистецтва, збагачення та систематизація психолого-педагогічних знань і мистецьких фахових знань для розвитку емоційно-почуттєвої сфери пошуковими методами і методом порівняльного аналізу забезпечуватиме формування когнітивного та оцінного компонентів.

У ході розвитку емоційно-почуттєвої сфери важливу роль, на нашу думку, відіграватиме художня-творча діяльність студентів із використанням засобів візуального мистецтва, яка може здійснюватися не тільки в індивідуальній, самостійній роботі під час викладання навчальних дисциплін «Композиція», «Дизайн», а й у спільній виставковій діяльності групи чи потоку, створенні звітних мультимедійних презентацій і проектів. Художньо-творча діяльність сприятиме формуванню складників мотиваційного, когнітивного, естетичного та оцінного компонентів. Практичний етап роботи вмотивує майбутніх учителів образотворчого мистецтва на досягання успіху в художньо-творчій діяльності засобами візуальної культури, забезпечить знаннями та естетичним ставленням та допоможе адекватно оцінювати власні досягнення з позиції естетики, мистецтва та професіоналізму.

Висновки. Підсумовуючи, доходимо висновку, що розвиток емоційно-почуттєвої сфери засобами візуального мистецтва впливатиме на формування всіх виокремлених компонентів у структурі візуальної

культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва, а отже, є педагогічною умовою. Перспективами подальших розвідок вважаємо розробку експериментальної методики з упровадження в освітній процес педагогічного закладу вищої освіти означеної педагогічної умови для формування візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антоненко Т. Світ почуттів студентської молоді у вимірах духовності XXI століття. URL: http://vuzlib.com.ua/articles/book/13504-Svit_pochuttiv_studentskoj_/1.html.
2. Большой психологический словарь / Под редакцией Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. 4-е изд., дополн. и испр. М.: АСТ, СПб.: Прайм-Еврознак, 2008. 868 с. (Большая университетская библиотека).
3. Бобечко Н. Основи загальної та юридичної психології: курс лекцій. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. 224 с.
4. Бобечко Н. Основи загальної та юридичної психології: курс лекцій. URL: http://info-library.com/book/81_Osnovi_zagalnoi_ta_uridichnoi_psihologii.html.
5. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека. М.: Изд-во МГУ, 1990. 288 с.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: «Либідь», 1997. 374 с.
7. Загарницька І. Духовний світ студентської молоді: особливості прояву в нових соціокультурних умовах. URL: http://novyn.kpi.ua/2005-3-1/02_Zagarnicka.pdf.
8. Закон України про вищу освіту. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>, 3 ст.
9. Изард К.Э. Психология эмоций // Психология эмоций. Серия: Мастера психологии. СПб.: «Питер», 2007. 327 с.
10. Немов Р.С. Психологический словарь. М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. 560 с.
11. Психологія / О.В. Винославська, О.А. Бреусенко-Кузнецов, В.Л. Зливков та ін.; за наук. ред. О.В. Винославської. К.: Фірма «ІНКОС», 2005. 352 с.
12. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2005. С. 233–234.
13. Сухомлинський В. Об умственном воспитании. К.: Радянська школа, 1983. 224 с.
14. Теплов Б.М. Психологические вопросы художественного воспитания // Изв. АПН. РСФСР. 1947. Вып. 2. С. 7.
15. Щолокова О.П. Художньо-естетичне виховання засобами світової художньої культури. К.: УДПУ, 1993. 80 с.